

Bódva-völgyi Madárvonulás-kutató és Természetvédelmi Tábor

Szalonna-Perkupa

Bódva-völgyi Tanösvény

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME)

Az Egyesületet 1974-ben hozta létre 200 alapító tag. Az MME politikától független társadalmi szervezet, amelynek fő célja a természet - ezen belül elsősorban a madarak - védelmének társadalmi támogatása. Az egyesület céljai elérése érdekében elősegíti a természeti értékek és a természetvédelem célkitűzéseinek megismerését, népszerűsítését. Növeli a természetvédelem támogatóinak körét, aktívan részt vesz az ifjúság természetvédő szemléletének kialakításában, természetvédelmi kutatásokat és védelmi programokat szervez és hajt végre, szaktanácsadással segíti az állami és önkormányzati szervek, valamint a gazdálkodó és társadalmi szervezetek természetvédő tevékenységét, együttműködik más nemzeti és nemzetközi természetvédelmi szervezetekkel a Föld biológiai sokféleségének megőrzése érdekében.

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Közép-Európa legnagyobb társadalmi természetvédelmi szervezete. Nem véletlen, hogy egy ilyen jelentős természetvédelmi szervezet Magyarországon alakult ki, hiszen a madár- és természetvédelemnek komoly gyökerei vannak hazánkban. Napjainkban több mint 9600 tagdíjfizető tag segíti az Egyesület munkáját.

Az MME tagjai 32 területi szervezet és 6 szakosztály (ragadozómadár-védelmi, vízimadár-védelmi, hüllő- és kételtűvédelmi, gyűrűző- és vonuláskutató, környezeti nevelési, valamint lepke- és szitakötő-védelmi) keretében tevékenykednek országszerte. Minden megyében működik legalább egy aktív madártani csoport. A központi szervezésű programok az ország minden területét érintik.

A programok között különösen népszerű a gyerekek részére szervezett Madarász Suli, és a védett madárfajok (túzok, fehér gólya, ragadozómadarak) védelmét célzó akciók. Sokan kapcsolódnak be a gyakorlati madárvédelmi tevékenységbe, számosan érdeklődnek pl. a kerti madárvédelmi teendők iránt. Az Egyesület Madártávlat címen saját ismeretterjesztő, és Ornis Hungarica címen saját tudományos folyóirattal rendelkezik.

Az MME a BirdLife International magyarországi partnere. A BirdLife International – amelyet 1922-ben Nemzetközi Madárvédelmi Tanács (ICBP) néven alapítottak – a legrégebbi nemzetközi természetvédelmi szervezet és több milliós tagsággal rendelkezik. Az Egyesület kiemelkedően jó kapcsolatot ápol a külföldi tagszervezetekkel, valamint a svájci, német és angol természetvédelmi egyesületekkel.

Az MME **Gömör-Tornai Helyi Csoportja** 1986 óta működik. Tevékenységi köre szerteágazó, a gyakorlati madárvédelmen kívül egyéb természetvédelmi, kutatási és oktatási tevékenysége is jelentős. Működési területe Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Sajó, Hernád és az országhatár által határolt 2200 km² nagyságú terület. Kiemelkedő szintű szakmai kapcsolatot tart fenn az Aggteleki és Bükk Nemzeti Park Igazgatóságokkal, illetve a régió természetvédelmi társadalmi szervezeteivel. A csoport tevékenységei közül legfontosabbak (1) a védett és fokozottan védett állatfajok állományainak felmérése, térképezése, a veszélyeztető hatások kutatása (fehér gólya, gyöngybagoly, haris, gyurgyalg, denevérek), (2) a védettség alatt nem álló területek értékeinek természetvédelmi, környezetvédelmi és kultúrtörténeti szempontú feltárása, (3) a védett és nem védett területek értékeinek monitorozása, (4) az elektromos légvetetékek természetvédelmi felmérése és szigetelése, (5) az oktatás és ismeretterjesztés.

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Titkárság
1121 Budapest, Költő u. 21., www.mme.hu

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Gömör-Tornai Helyi Csoport
3758 Jósavafő, Tengerszem tó, mme4szhcs@yahoo.com

Megjelent a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Gömör-Tornai Helyi Csoport és az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság közös kiadásában

A kiadvány újbóli megjelenését a Zöld Iránytű Alapítvány támogatta

Felelős kiadó: Boldogh Sándor

Szöveg: Farkas Roland – Gáti Eszter

2011

Bevezető

A Bódva-völgyi Madárvonulás-kutató és Természetvédelmi Tábor 1986 óta minden évben 2-3 hónapig várja a madártan és a természetvédelem iránt érdeklődőket. A hosszú távú madártani monitoring mellett a tábor legfontosabb feladata a fiatalok szemléletformálása, az Aggteleki Nemzeti Park természeti értékeinek bemutatása, a gyakorlati természetvédelmi ismeretek továbbadása. 2005 óta ehhez a munkához nyújt segítséget a terület értékes élőhelyeinek bemutatására létrehozott tanösvény. Perkupa és a tábor között egy minden évben bővülő, jelenleg 16 táblából álló, közel 2,5 kilométer hosszúságú sétaút teszi lehetővé, hogy a táborba érkező csoportok szakmai vezető nélkül is nyitott szemmel járhassanak, és megismerhessék az őket körülvevő természet gazdagságát.

A Bódva-folyó a Gömör–Szepesi-érchegység déli lejtőjén ered, majd a szlovákiai szakasz után átlépi a magyar határt. Ezután áttöri a Perkupa–Szalonnai-szurdokot, áthalad a Cserehát és a Borsodidomság között, majd a kiszélesedő Borsodi-medencében keresztül folyva végül a Sajóba torkollik. A folyó teljes hossza 110 km, amelyből 56 km esik Magyarország területére. A nyári és a kora őszi hónapokban – különösen az aszályos években – nagyon kevés víz van a mederben.

A Bódva-völgy Észak-Magyarország egyik jelentős ökológiai folyosója, azaz olyan hosszan elnyúló természetes és természetközeli területek hálózata, amely lehetővé teszi a fajok vándorlását az egymástól földrajzilag távol elhelyezkedő élőhelyek között. A vízparti kaszálórétek és ártéri területek az állatok vándorlását segítik, a folyó pedig a növények magvainak, vegetatív szaporítóanyagának szállításával biztosítja a fajok terjedését. Ennek köszönhető, hogy a Bódva mellett ennyire gazdag élővilág alakulhatott ki.

A természetes folyamatokon kívül már évszázadok óta jelentős tájformáló hatású az emberi tevékenység is. A nedves réteket, a folyó által elárasztott mélyebb részeket többnyire lecsapolták, majd szántóként hasznosították, a gyepek meghagyott területeket pedig legeltették, kaszálták. E kettős hatásnak köszönhető a Bódva-völgyében kialakult növény- és állatvilág sajátos arculata, melybe bepilantást nyerhetünk a tanösvény segítségével.

A tanösvény célja tehát, hogy bemutassa a folyópart természetes és természetközeli élőhelyeit és az emberi tevékenység tájra gyakorolt hatását. A sétaút áthalad ártéri ligeterdőn, gyertyános tölgyesen, kaszálóréten, egyéb vízhez kötődő növénytársulásokon. A kihelyezett táblák segítségével megismerhetjük a terület jellegzetes növény- és állatfajait, valamint az agresszíven terjeszkedő, más őshonos növényfajokat kiszorító, úgynevezett özönnövényeket is. A táborba érkezve a madárgyűrűzés 100 éves történetét, illetve az elmúlt években kiemelt figyelmet kapott madárfajokat bemutató ismertető táblákat láthatjuk.

2011-ben a Zöld Iránytű Alapítvány támogatásával felújítottuk és kibővítettük a tanösvényt. A bővítés eredményeként a tanösvény kiindulópontja Perkupa központjába került, ahol a nyitótábla mellett Perkupa építészeti nevezetességeit is bemutatjuk.

A füzetben a tanösvényhez kapcsolódó feladatlapokat is elhelyeztünk, amelyeket kitöltve a gyermekek mélyebben rögzíthetik a kirándulás során szerzett új ismereteket.

A tanösvény megtekintését minden természetkedvelőnek, de különösen családoknak és a biológia, természetismeret és környezetismeret tantárgyak kiegészítéseként szakköröknek és osztályoknak ajánljuk.

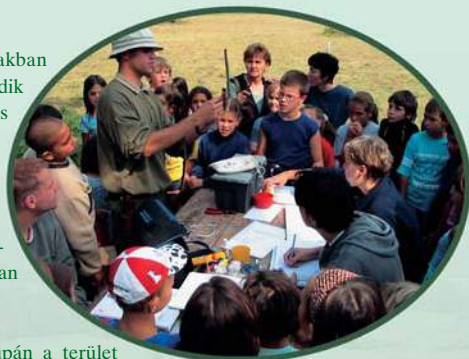
Bódva- völgyi Madárvonulás-kutató és Természetvédelmi Tábor

A Bódva-völgy Észak-Magyarország egyik kiemelt jelentőségű ökológiai folyósója. A folyó mentén változatos élőhelyek alakultak ki. A völgy hazai szakasza megközelítőleg É-D-i irányú, ezért vonulási folyosó jelleggel a kisebb és a nagyobb testű madarak egyaránt szívesen használják. Erre alapozva az MME Gömör-Tornai Helyi Csoportja és az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság 1986 óta minden évben megrendezi Szalonna és Perkupa között a Bódva partján természetismereti és természetvédelmi táborát.

A tábor elsődleges célja az énekesmadarak vonulásának kutatása, a Bódva-völgy madárközösségének hosszú távú monitorozása, és nem utolsósorban a gyermekek és felnőtt érdeklődők természetközpontú szemléletformálása.

A tábor az őszi vonulási időszakban működik. A madárvonulás hosszan elhúzódik az őszi folyamán, egyes fajok már augusztus második felében megkezdik a délebbre húzódást, mások viszont még jóval később is találnak megfelelő táplálékot fészkelőhelyükön. Ez utóbbiak enyhébb időjárás esetén akár őszi végéig is itt maradhatnak. A vonulási időszak csúcsa általában szeptember végére, október elejére esik.

A táborban gyűjtött adatok nem csupán a terület madárvilágának és vonulási jellemzőinek a megismerését teszik lehetővé, segítségükkel természetvédelmi monitoringot is végzünk. A hosszú távú kutatási program lehetőséget biztosít arra, hogy következtetéseket vonjunk le az élőhely változása, illetve az itt élő madarak fajösszetételének, valamint az átvonuló egyedekek számának alakulása közötti kapcsolatokról, összefüggésekről.

A tábor indítása óta több mint 105 000 madárra került gyűrű. Ezek közül sokat a későbbi években is visszafogtunk. 2010 végéig legalább 70 nálunk gyűrűzött madár került meg külföldre, a legtöbb Olaszországban (37) és Szlovákiában (19), melyek mellett kilenc másik országból is érkezett visszajelzés. A legmesszebb megkerült madár egy csilpcsalp-fűzike volt, amely a Bódva-völgyétől 2430 km-re Izraelben került ismét kézre. A külföldön jelölt madarak közül eddig 28 példányt sikerült visszafogni, melyek többsége barátka és vörösbegy. A legtöbb, 21 példány, Szlovákiából érkezett.

A tábor szerepe a hazai madárvonulás-kutatáson kívül a környezeti nevelésben is kiemelkedő. Évente több tucat alternatív biológiaórát, terepi kiselőadást és bemutatót tartunk a látogatók számára, mely kiemelkedő jelentőséggel bír a régióban végzett oktatási tevékenységek között.

A környező települések és a régió nagyobb oktatási intézményeit minden évben meghívjuk a táborban szervezett bemutatókra. Ennek köszönhetően a táborot igen nagy számban látogatják családok, óvodások, általános és középiskolások, valamint főiskolai és egyetemi hallgatók. Évente 1000-1200 gyermeket fogadunk szervezett csoportokban.

A kutatómunkában nagy számú önkéntes vesz részt. A legtöbb résztvevő augusztus utolsó két hetében érkezik, de a tábor végéig is minden héten több önkéntes diák tölt kint hosszabb időszakot. Az ilyen táborozók száma évente a 100-140 fő között mozog, a résztvevők az ország legkülönbözőbb részeiről érkeznek.

A tábor tökéletes lehetőséget teremt arra, hogy a diákok természetes környezetükben figyelhessék meg az élőlényeket és így közvetlen tapasztalatokat szerezzenek. A rendszeresen kinn tartózkodóknál az tapasztalható, hogy a korábban szerzett ismereteket hatékonyan elraktározták, azokat sikeresen alkalmazzák, és nagy lelkesedéssel készek ismereteik gyarapítására is.

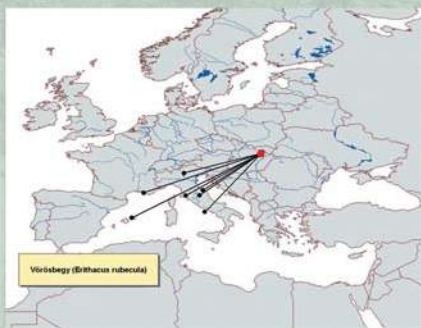
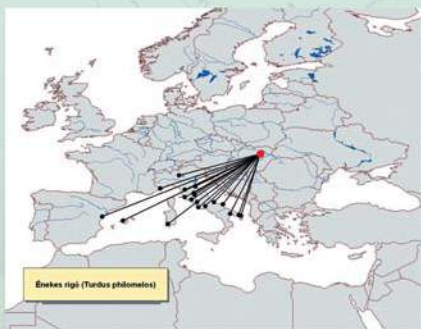

A tábor munkájába való bekapcsolódás lehetőségeiről, az egyéni és csoportos látogatás illetve részvétel feltételeiről részletes információ található:

www.mme.hu, Táborok menüpont

www.anp.hu

Néhány érdekesség a táborban gyűrzött madarak külföldi megkerüléseiről:

Bódva-völgyi tanösvény

A Bódva-völgyi tanösvény a Bódva-völgy természeti értékeinek, változatos életközösségeinek, jellegzetes fajainak és az itt zajló több évszázados gazdálkodás egymásba fonódásának bemutatására jött létre 2005-ben. Emellett útvonalként is szolgál a tanösvény végénél, a Kőszvényes-kútnál működő Bódva-völgyi Madárvonuláskutató és Természetvédelmi Tábor megközelítéséhez.

A mintegy 2,5 km hosszú tanösvény Perkupa központjából indul, és a vasútállomást elhagyva, a Bódva folyó hídján után a folyó mellett haladó földúton vezet Kőszvényes-kútig. Bejárását kísérőfüzet segíti, mely hozzáférhető a Polgármesteri Hivatalban (Perkupa, Kossuth út 12.).

A tanösvény augusztus közepétől október végéig látogatható, a tábor ideje alatt.

Kisasszony-szitakötő

A TANÖSVÉNY ÁLLOMÁSAI

A bevezető, illetve a Perkupa község kultúrtörténeti nevezetességeit bemutató táblát követően további 6 állomáson összesen 7 tábla mutatja be a Bódva-völgy értékeit.

1A. Bódva-völgy általános jellemzése. A Bódva-völgy elhelyezkedése, földrajzi jellemzői, a legfontosabb élőhelyek és a sok évszázados emberi jelenlét hatása.

1B. Invázió növényfajok. A folyó mentén terjedő, a természetes élőhelyeket veszélyeztető invázió növényfajok ismertetése, az ellenük való védekezés lehetőségeinek bemutatása.

2. Gyertyános-tölgyesek. A Bódva-völgy oldalait egészen a völgytalpig

beborító természetes erdőtakarás és jellemző fajainak bemutatása.

3. A Bódva. A folyónak a tanösvénnyel párhuzamos szakaszára jellemző folyóvízi élővilág ismertetése.

4. Holtmeder. A szabályozások során a folyóról leválasztott holtmedrek, holtágak fejlődésének története és jellegzetes élőlényei.

5. Ligeterdő. A folyót egykor nagy kiterjedésben kísérő, ma már csak nyomokban fennmaradt erdőtakarás ismertetése egy megmaradt erdőfolt kapcsán.

6. Kaszálórét. A Bódva-völgy nedves völgyalji rétteinek, kaszálóinak bemutatása, hogyan maradtak fenn ezek az élőhelyek az emberi tevékenységeknek köszönhetően.

Rétimola

A tanösvény végén, a madártani kutatótáborban madárgyűrzési bemutatót lehet részt venni. A madárgyűrzés 100 éves történetét és az elmúlt években kiemelt figyelmet kapott madárfajokat bemutató ismertető táblák a táborban láthatók.

Csuszka

Nagy tölgyfa (tűz)

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

1121 Budapest, Költő u. 21.

E-mail: mme4szhcs@yahoo.com • www.mme.hu

Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság

3758 Jósvald, Tengerszem oldal 1. • Tel.: +36-48/506-000

E-mail: info.anp@t-online.hu • www.anp.hu

A tanösvény felújítására és bővítésére a Zöld Iránytű Alapítvány támogatásával került sor 2011-ben.

Perkupa építészeti nevezetességei

Perkupát egykor a száz kőműves falujának is nevezték; a mesterség hagyományosan apáról fiúra öröklődött. Az építőmesterek a XVIII. század végétől a környékbéli kúriák, kastélyok építése közben, majd egymástól eltanulták a barokk, copf, klasszicista és eklektikus stílusjegyeket, amelyeket a falusi házakon a népi építészet díszítő motívumaival (virágokkal, szőlőfürtökkel, szívekkel stb.) kombinálva alkalmaztak. A perkupai kőművesség „felfedezése” az 1950-es évek derekán itt gyűjtő Vargha László építésznek köszönhető.

PETŐFI UTCAI NÉPI LAKÓHÁZAK

A Petőfi utca néhány épületét már az 1960-as évek elején védetté, településképi jelentőségűvé nyilvánították. Jelenleg hét műemlék házat tartanak nyilván, melyeket 2003-ban állíttatott helyre az önkormányzat állami támogatás segítségével. A Petőfi u. 57. számú ház pontos másolata a szentendrei skanzenben látható. Egyediségét szív alakú padlásablakai adják.

A perkupai mesterek által épített házak legfőbb ékei a vakolatdíszek. Ezek leginkább az utcai főhomlokzatot csinosítják, de gyakran találkozunk velük az udvari homlokzatokon is ablakkeretekkel, áloszlopok, leveldíszek, virágcsokrok és sormotívumok formájában.

TÁJHÁZ (Petőfi utca 22.)

Az 1880-as években épült ház tulajdonosa a katolikus Majoros család volt. Az örökösöktől 2002-ben a Galyasági Település-szövetség vásárolta meg. A tájház 2003-ban nyitotta meg állandó kiállítását.

A ház eredetileg szabadkéményes volt, tüzelőberendezése és füstelvezetése már átalakított. Falazatának anyaga kő: leginkább helyi sárga, palás agyagmárga és lilá homokkő. Az oromzatot „könnyítették”, görögő darázsokból (mészutafából) emelték.

A tájház elsőháza és konyhája a helyi lakáskultúrát jeleníti meg, az utóházban a perkupai kőművesmesterség kamrakiallítása látható. Az egykori istállóban kialakított kiállítótér időszakai tárlatoknak ad helyet.

KŐHIDAK

A Petőfi utca északi végén a Vízvölgyi-patak felett átvölgy, boltíves kőhidak ugyancsak a perkupai mesterek remekei. A Petőfi u. 68. sz. ház portáját a főúttal összekötő híd a két világháború között épült.

RÓMAI KATOLIKUS TEMPLOM

A település főutcájának tengelyébe, a főút mellé épült 1875-ben, Ybl Miklós tervei alapján. A templom egyhajós, síkmennyezete faragott deszkafödémes. Szent István tiszteletére szentelték.

REFORMÁTUS TEMPLOM

Perkupa középkori templomának alapjai a mai református templom alatt rejtőzhetnek, mely jelenlegi formáját 1797–99-ben nyerte el, tornya 1852–53-ban épült. Csehsüveg boltozatos; karzata és a padok XVIII. század végi festett asztalosmunkák.

Bódva-völgyi tanösvény

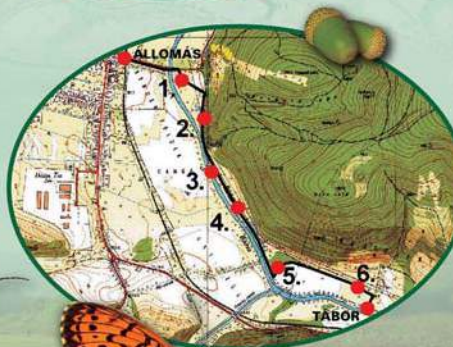
Sok szeretettel köszöntünk benneteket a Bódva-völgyi tanösvény első állomásánál! Tanösvényünk célja a Bódva-völgy változatos életközösségeinek, jellegzetes fajainak és az itt zajló több évszázados gazdálkodás egymásba fonódásának bemutatása. A tanösvény kb. 2 km hosszú, megtételéhez – korosztálytól függően – 30-50 perc szükséges. Kérjük, figyelmesen olvassátok végig a táblákat és – ha már kaptatok – töltsétek ki közösen a feladatlapot!

A Bódva-völgy Észak-Magyarország egyik jelentős **ökológiai folyosója**, természetes, természetközeli és agrár élőhelyek

láncolata. Az élőhelyek közül a Bódva forrásvidékét hegyvidéki viszonyok, montán bükkösök jellemzik. A hegyek közül kiérve a völgyet kisebb-nagyobb medencék és szurdokszerű szakaszok jellemzik. A medencékben ma már nagy kiterjedésű szántóföldek terülnek el. A szántóföldek között foltokban láprétek, kaszálók, holtmedrek és maga a Bódva vízteste bújik meg.

Az egykori élőhelyeket évszázadok óta az **emberi tevékenység** alakítja. A nedves réteket, elárasztott földeket többnyire lecsapolták, majd feltörték és szántóként hasznosították. A Bódva egykori kanyargós medrét kiegyenesítették, a kanyarokat levágták.

Az új medret már töltések fogják közre, hogy a földeket az árvizektől védje. Ugyanakkor néhány helyen a hagyományos mezőgazdasági módszerek fenntartásának köszönhető, hogy megmaradtak az egykori növény- és állatvilág jellegzetes képviselői.

TUDOD-E: MI AZ ÖKOLÓGIAI FOLYOSÓ?

Az ökológiai folyosók természetes és természetközeli élőhelyek közötti biológiai kapcsolatot biztosító területek, amelyek elősegítik a fajok vándorlását, terjedését és ezzel a biológiai sokféleség megőrzését.

TOVABBI INFORMÁCIÓK KERHETŐK:

Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság (3758 Józsaafő, Tengerszem úti 1.) • Telefon: (48) 506-000 • E-mail: info@antp-online.hu
Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (1121 Budapest, Kőltő u. 21.) • E-mail: mme4szbeca@yahoo.com

A tanösvény felújítására és bővítésére a Zöld Irányú Alapítvány támogatásával került sor 2011-ben.

**ZÖLD
IRÁNYÚ**
Alapítvány

1. Invázív növényfajok*

kanadai aranyvessző

Az **özönnövények** nem őshonos növényfajok, amelyek többnyire véletlen behurcolással vagy szándékos betelepítéssel jelennek meg egy adott területen, és ott térben és

időben mennyiségük növekedni kezd. Ezek az

agresszívan terjedő fajok elszaporodásukkal hatalmas kiterjedésű egybefüggő állományokat alakítanak ki, ezzel kiszorítják az eredeti növényfajokat, lerontják az élőhelyet és sokszor a gazdálkodást is lehetetlenné teszik.

Az özönnövények által **legveszélyeztetettebb területek** a folyók és patakok árterei, ahol

esetenként több faj is megtalálható egy helyen. Jó példa erre ez

a terület, ahol a tábla 100 méteres körzetében az őszi időszakban a következő 6 jövevény virágzó vagy termékes példányaival találkozhatunk. Észak-Amerikából származik a kanadai aranyvessző,

a sokvirágú napraforgó, a süntök, a parti szőlő és néhány őszirózsa-faj. Japánból érkezett és honosodott meg a japánkeserűfű.

Az özönnövények

terjedését legin-

kább a területek természeti állapotának megőrzésével, illetve a zavarás és bolygatás elkerülésével lehet megakadályozni. Védekezés tekintetében fontos a veszélyeztetett területek rendszeres ellenőrzése. Ha megjelennek az első állományok, azokat minél hamarabb el kell távolítani. A **védekezés** történhet fizikai módon (kaszálás, szárazítás, egyelés stb.) vagy kémiai módszerekkel (vegyszerezés).

A természetvédelmi szempontból értékebb területeken kialakult

nagyobb állományok irtását az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság külön program keretében végzi. E tábla körüli területen az igazgatóság évente szükség szerint 1–2 alkalommal kaszálást és/vagy szárazítást végez, amellyel egyes fajok viszszaoszoríthatók.

aranyvessző irtása géppel

sokvirágú napraforgó

süntök

aranyvessző irtása kaszálással

TUDOD-E: HOGYAN JUTHATTAK IDE EZEK A NÖVÉNYEK MÁS FÖLDRESEKRŐL?
Sok fajt disznóvénnyek hoztak egykor európai kertekbe, vagy kopár felszíneken a talaj megkötésére használták. Egyesek gabonamagvak közé keveredve kerültek szántóföldekre. Utazók ruházatára, járművekre tapadva is átszélhették a hatalmas távolságokat.

*Részletesen ld. Mátéky B.–Dr. Bóba-Dukát Z.: Özönnövények. Természetjáró Alapítvány Kiadó, Budapest, 2004.

2. Gyertyános-tölgyes

A gyertyános-tölgyesek hazánkban kb. 300-600 m közötti terjedő tengerszint feletti magasságban előforduló zonális erdőtürsulások. A Bódva-völgyben csak az északias kitettségű oldalakon és a szűkebb, „szurdok-szerű” szakaszokon fordulnak elő.

A türsulás névadó fafajai a gyertyán és a kocsánytalan tölgy. Jellegzetes elegye a madárcseresznye, a korai juhar, a magas kőris és a nagylevelű hárs. **Kora tavasszal gazdag aljnövényzet,** hagymás-gumós növények sokasága jellemzi. Nyáron, a lombzat záródása után az aljnövényzet már szegényesebb, első sorban árnyékkedvelő és -tűrő fajokból áll. Összel többnyire már csak termésses vagy áttelelő leveleivel megmaradt lágyszárúakkal találkozhatunk. Ilyen például a bükkös sás, a szagos mûge, az egyvirágú gyöngyperje, vagy a podagrafû.

Hernyóik jellegzetes mozgásáról kapták nevüket az araszolólepkék. A gyapjaslepkék bizonyos években annyira elszaporodnak a tölgyfákon, hogy hernyóik teljes erdõket képesek kopaszra rágni. A korhadó fatörzsekben sok cincér, szû, és diszbogár lárvája fejlõdik. Könnyen felismerhetõ erdõlakók a szarvasbogarak vagy a talajfelszín gyors ragadozói, a futrinkák. Ugyancsak gyakran talál-

kozhatunk a trágyát a talajba dolgozó tavaszi ganéjtûróval.

Az erdõ legfeljebb állatai a madarak. A talaj, a fatörzs és a lombzat változatos fészkelõ- és táplálkozóhelyet nyújt, amelyeket a madarak igyekeznek felosztani maguk között. A vörösbegy a talajon vagy a cserjeszintben táplálkozik. A fatörzsek lakói a cinegék, harkályok, a csuszka és a fakusz, amelyek odvakba raknak fészket. Közülük a cinegék a lombzatban, a többiek a fatörzseken és nagyobb ágakon vadásznak ízeltlábúakra. A lombkoronában laknak az erdei pintyek és a fûzikék, akik a lombok között keresgélnek eleséget. Az erdõ tavasszal hangos a madárénektõl,

nyáron csendesedik,

télen pedig csak néhány fajjal találkozhatunk. A többiek a táplálékszegény és hideg telet a nyíltabb területeken töltik vagy települések közelébe húzódnak. A gyertyános-tölgyes **gazdag nagyvadakban.** A csendes, figyelmesen járó ember találkozhat vaddisznóval, õzvel és szarvassal is. Az őszi szarvasbõgés idején az erdõnek egyedülálló hangulata van.

a korai juhar termése

bőrfutrinka

csuszka

a tölgy termése

a gyertyán termése

TUDOD-E: HOGYAN ETESD A MADARAKAT TÉLEN ÉS MIRE VALÓ A MADÁRODÚ?
Ha beérsz a táborba, erről is hallhatsz...

3. A Bódva

A Bódva a Szlovák-Érchegységben ered és a Sajóba
torkollik. Összeszűkülő sza-

kasjai egyikeként, a tanösvény mentén, Perkupa és Szalonna között a Rudabányai-hegység és a Szalonnai-hegység triász mészkővonulata között

tör utat magának. Jelenlegi medre a folyószabályozásnak köszönhetően egyenes.

A kanyarok levágása után a folyó rövidebb lett, a gyorsabban lefolyó víz bevágta magát a felszínbe.

A Bódva gyorsabb folyású szakaszain a vízben **nincs hínárnövényzet**. A part mentén helyenként

kisebb nádas vagy gyékényes foltok alakulhatnak ki. Gyakori a vízi hídor, a mocsári nőszirm, a réti fűzény. Helyenként tavi lórom hatalmas levelei és a békakorsó szárnyas levelei állnak ki a sekély vízből.

Alacsony vízállás idején időszakosan kavicsos zátonyok alakulnak ki, amelyeken gyors életménétű, pionír növények tele-

pednek meg és – megfelelően hosszú szárazon maradás esetén – érlelnek termést.

Sok gerinctelen állat lárvája a vízben fejlődik, míg a kifejlett állatok elhagyják a vizet, és gyakran attól egészen messzire is elköborolhatnak. A víz alatt, kövek között találkozhatunk a kérészek és az álkerészek lárváival. A tegzesek lárvái jellegzetes házat építenek maguk köré apró kavicsokból, ágakból, törmelékéből. A szitakötők lárvái a folyóvizek nagyétvágyú ragadozói: rovarlárvák mellett időnként ebihalat és halivadékokat is fognak.

A Bódva ezen szakaszán sokféle hal él. Jellemző a fejes domolykó, a szivárványos ökle, a sújtásos küsz, de a fokozottan védett Petényi-márna is megtalálható. A víz alatt vadászik szákmányára a kockás sikló.

Színes madarak jellemzik a partot. Magaspartok üregeiben fészkel a jégmadár. Apró halakat fogyaszt, amelyekre a víz fölé benyúló ágakról vadászik. A hegyi billegető főleg a Bódva felső szakaszán és a

betorkolló kisebb patakok mentén fészkel. Fészket gyökerek közé, hidak alá építi. Ízeltlábúakból álló táplálékát a patakpartok sekélyeiben, pocsolyáiban és partján keresi.

szivárványos ökle

régi fűzény

kockás sikló

hegyi billegető

jégmadár

mocsári nőszirm

TUDOD-E: MIÉRT NEVEZIK A JÉGMADARAT REPÜLŐ DRÁGÁKÖNEK?

A jégmadár tollazatán a kék színnek számtalan árnyalata felfedezhető. Különösen a hátoldalán, a fark felletti részen feltűnő fagyos kék színe. Amikor repül, láthatóvá válik ez a rész, amely valóban egy csiszolt drágakő színéhez és fényéhez hasonlít.

4. Holtmeder

keskenylevelű gyékény

A holtmedrek keletkezése természetes és mesterséges folyamatokhoz egyaránt köthető. Természetes esetben a folyó kanyarulatai egyre kövérebbek lesznek, míg végül egy hurokszerű formát elérve a kanyar lefűződik, állóvízzé alakul. A **folyó-szabályozások** idején az ember átvágta a nagyobb kanyarokat, hogy a folyók vize gyorsabban levonulhasson.

A Bódva-völgyi

holtmedrek többsége ez utóbbi módon keletkezett. A keletkező holtmedrekben egyre több szerves anyag halmozódik fel, az idők folyamán elmoscsarasodnak, majd lassan feltöltődnek és kiszáradnak. Az állandó vízborítású holtmedreket **gazdag vízi élővilág jellemzi**. A víz alatt a csillárkamoszatok, a tócsagaz vagy süllőhínárak alkothatnak szövedéket. Felszínét békalencse, békaszőlő fedheti. A feltöltődés mértékétől függően a holtmedrek szélét vagy nagyobb részét sásosok, gyékényesek és

laphasú aca

molnárpóloska

úszó békaszőlő

szegélyes csíkbogár

fűzesek zárják körül. A mocsarasodó állóvizekben szép számmal találkozhatunk a nagy mocsárcsigával és a tányércsigával. Tegzesek és kérészek a folyóvíz mellett itt is előfordulnak, bár általában más fajok képviselik őket, mint a Bódvában. A holtmedrek gerinctelen ragadozói a csíkbogarak, a szitakötőlárva és a víz tetején „korcsolyázó” molnárpóloskák.

Ugyancsak a víz tetején élnek a jellegzetes mozgásukról elnevezett keringőbogarak. A holtmedrek a völgyben a **kételtűek szaporodóhelyei**. A pettyes gótek és az unkák állandó lakók, a varangyok és az erdei békák viszont csak szaporodás idejére keresik fel a vizet. Többek között rájuk vadásznak holtmedrek körül a gólyák, gémekek és az ebihalakra a jégmadarak is. A fűzek lecsüngő ágaira fonja tasakforma fészket a Bódva-völgyben ritka függőcinege.

zöld varangy

TUDOD-E: HOGYAN LESZ A VÍZ ALATT ÉLŐ LÁRVÁBÓL SZÍNPOMPÁS SZITAKÖTŐ?

A különböző fajok általában pete vagy lárv formájában vészeli át a telet. A kifejlett lárva kimászik egy vízből kiálló növényre és megkezdő a kibújást. Felreped a lárvabőr, kibújik belőle a látszólag még szárny nélküli szitakötő. Ezután testnedveket pumpál a szárnyaiba, azok kinyílnak, és rövid szárítkozás után elrepül a szitakötő.

5. Ligeterdő

A Bódva-völgyben a puhafás ligeterdők **kiterjedése jelentősen csökkent** az elmúlt évszázadok során. A szabályozások után már csak keskeny csíkbán kíséri a folyó kiegyenesített medrét, illetve néhány holtmedrét. Jellemzőjük, hogy az áradások általában lesoдорják a felszínről a felhalmozódó avart és a

fákra **liánként** kúszik fel a komló. A ligeterdők aljnövényzetére többnyire a nedves és üde lomberdők fajai jellemzőek. Kiemelhető fajok az erdei neibáncsvirág, a subás farkasfog és a különféle keserűfű-fajok. Természetes faj a csalán.

társulás ugyanakkor nitrogénben gazdag talaj alakul ki. Itt látható állományai égerligetekkel keverednek. Egykori termőhelyein ma kaszálók, szántóföldek, illetve ültetvény jellegű erdők (elsősorban nyarasok) találhatók.

Gazdag a terület gerinctelen állatközössége. A lombkoronában gyakoriak a **leveleket fogyasztó rovarok**, mint pl. az ormányosbogarak és a levelészek. A fatörseket a cincérek használják szaporodóhelyként, a talajfelszínen pedig többféle futóbogár vadászik. Az üde,

árnyas erdőkben és erdőszéleken gyakran találkozhatunk a kis színjátszólepkével, illetve a farkasalmalepkével. Az aljnövényzet leveleiről előkerülhetnek a törékeny és áttetsző héjú borostyánkőcsigák is. Az idősebb fába vájja odúját a fekete harkály. Énekesmadarak közül jellegzetes fészkelő a kerti geze és a függőcinege. Egyébként az **üde lomberdők madárfajaival** találkozhatunk ezen az élőhelyen is. Emlősök közül kiemelhető a **piros egér**.

TUDOD-E: MI A KÜLÖNSÉG FÜZIKE ÉS FÜZIKE KÖZÖTT?

Füzikének növény- és madárcsoportot is neveznek. A növény nyáron hozza gyégszirmú piros virágait. Moccsárréteken vagy éppen ligeterdőkben él. Számos faj közül néhányból gyógyhatású teákat készítenek. Madarak között a zöldes színű, apró füzikéket szemre nem könnyű megkülönböztetni egymástól, de jellegzetes hangjuk alapján az erdőben távcső nélkül is meghatározhatók.

6. Kaszálórét

A kaszálórét az ember által **mesterségesen kialakított és fenntartott élőhelyek**. Területükön eredetileg erdők voltak. Erre az élőhelyre jellemző a nedves talaj,

esetleg az év egy rövid időszakára kisebb vízborított-ság is. A lágy szárúak egyeduralmát csak helyenként töri meg egy-egy bokorfüzes folt vagy meghagyott idősebb fűzfa. Egykori

gazdasági jelentőségükből az állatállományok csökkenése miatt veszítettek. Egyre kevesebb helyen foglalkoznak e területek rendszeres kaszálásával, gondozásával, ami az élőhelyek fennmaradását veszélyezteti.

Nyár elején

jellemző a **színek kavalkádja**.

A réti boglárka sárga, a réti kakukkszegfű rózsaszín, a terebélyes harangvirág lila

és a réti margitvirág fehér virágai tarka szőnyeget, egymásba fonódó, ködszerű foltokat alakítanak ki. Ekkor virágzik a kaszálórét két jellegzetes fűféléje: a franciaperje és a réti ecspázsit is. Nyár végén, ősszel virágzik a réti imola, a pasztinák, a réti zörgőfű, a

seprence, a gyíkhagyma és az őszi vérfű.

Az üde rét a **lepkék paradicsoma**.

Tarkalepkék, gyöngyházlepkék, szerezcsenlepkék, illetve a tűzlepkék és más boglárkalepkék a leggyakoribb képviselőik. A nagy mennyiségű lágy szárú fűvek és sások népes sáskahadát táplálnak. A virágok körül a lepkéken kívül virágcincérek, zengőlegyek és dízbogarak forgolódnak.

A rét **terített asztal** a fű között sáskákra, békákra és kisemlősökre vadászó fekete és fehér gólyáknak. Kaszáláskor, közvetlenül a kaszáló gépek vagy emberek mögött akár 15–20 példány is összegyűlhet, mert a hirtelen megszűnt takarás alól a zsákmány könnyebben megszerezhető. A kaszálórét ritka fészkelője a haris. Rejtőzködő életmódú madár, jelenlétét csak jellegzetes hangja árulja el, amelyet többnyire éjjel hallat.

A rétek adnak helyet ősszel a szarvasbikák bógésének és viadalának is.

lepkék
gyöngyházlepkék

réti kakukkszegfű

szarvasbika

réti imola

fekete gólya

TUOD-E: MILYEN ÉRZÉKENY RENDSZEREK A KASZÁLÓRÉTEK?

A kaszálás rendszeres elmaradása esetén a terület lassan becserjésedik, fűzesedik, néhány évtized alatt teljesen eltűnik. Felülvetésük a kaszált anyag tápértékét növeli, de a virágpompá eltűnik, a terület sávár fűtengerré válik. Túllegeltetés hatására megindul a gyomosodás, mindenféle szűrés és mérgező növények jelennek meg.

W. L. GRIFFIN, KÖRNER
BUDAPEST 8 1 2 8

ORNITH. KÖZP.
BUDAPEST 19100

A centenáriusra kiadásra kerül a hazai madárvonulási atlasz, amely az első tudományos igényességű összefoglalója a hazai madárvonulásnak és a hazai madárgyűrűzésnek.

Handwritten: Kardeş Beata

Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság
58 Józsefváros, Tengerszem oldal 1. | www.anp.hu

Fotók: Nehéz László, Gyüre Péter, Szilágyi András, Tóth László, Gáspár Gabriella, Vönöczky András családi gyűjteménye

Az év madara 2006-ban: Tövisszúró gébics (*Lanius collurio*)

A tövisszúró gébics az énekesmadarak közé tartozik. Ez a verébnél valamivel nagyobb termetű madár színezetével és horgas csőrével jellegzetes megjelenésű. A hímeket hamuszürke fejűtője, a szemén áthúzódnak széles fekete csík és gesztenyebarna hát jellemzi. Torka fehér, mellén rózsás árnyalat látszik. A tojóknak nagy része barna, nincs fekete szemsávja sem, hasi oldala szürkésbarna, sokszor finom sávózással. Hazánkban viszonylag gyakori madár.

Zárt és nyitott cserjésekben, erdőszéleken, bokrokkal tarkított réteken és legelőkön találkozhatunk vele. Könnyen észrevehető, mert rendszerint valamilyen kiemelkedő ponton – bokor vagy fa tetején, vezetéken, oszlopon – üldögél és lesi áldozatát.

Fotó: Máté Bence

Fotó:
Nehéz László

Fotó: Molnár Zoltán

A párok évente egyszer költönek. A fészket május végén, június elején a tojó építi zárt, tüskésebb bokrokba. Az 5-7 tojásos egyedül kotlik, de időről-időre elhagyja a fészket, hogy eleséget keressen. Néha párja is eteti. A fiókák 14-16 nap alatt kelnek ki, és ugyanennyi idő alatt el is hagyják a fészket. Mindkét szülő eteti őket. Az eleségért kolduló fiókák hangját már messziről hallani.

A tövisszúró gébics kis termete ellenére igazi ragadozó. Tápláléka főként rovarokból (elsősorban sáskák, szöcskék, bogarak, lepkek) áll, de néha megfogja az egereket, vagy a kisebb madarakat is. Zsákmányát gyakran tövisre tűzi, és onnan táplálkozik, amíg el nem fogy.

A fajgyike a legkésőbb érkező madarainknak, április végén, május elején érkezik vissza hozzánk Afrikából, az Egyenlítőtől délre eső telelőterületeiről. Őszi vonulása augusztusban indul.

Először az öreg madarak indulnak el, fiatalokkal néha még október elején is találkozhatunk.

Magyarországon még jelentős állomány, mintegy 600 000 pár tövisszúró gébics található, ami az Európai Unióban élő állomány 30%-a. Nyugat-Európában a gébicsek és számos más, mezőgazdasági területhez kötődő fajok eltűnéséhez nagyban hozzájárult az a folyamat, hogy a mozaikos szerkezetű, kisparcellás művelés helyét fokozatosan átvette a nagy kiterjedésű, intenzíven hasznosított „agrársivatag”. A vegyszerezések hatására lassan elfogyott a gébicsek rovtápláléka, a bokrok, sövények, fasorok felszámolásával pedig eltűnt a fészkelőhelye is. Hazánkban gyakorlati védelmét elsősorban élőhelyének biztosítása, a bokrosok, bokrosávok védelme és telepítése jelenti.

Az év madara 2007-ben a Mezei veréb

(*Passer montanus*)

A mezei veréb rendszeresen fészkelő énekes madaraink közé tartozik.

Ez az apró, barnás színezetű madár felületes szemlélő számára nagyon hasonlít a házi verébhez, de annál valamivel kisebb termetű. Szembetűnő eltérés köztük, hogy a mezei veréb fejének oldalán piszkosfehér alapon fekete, csepp alakú folt látható. Ilyen füloltja a házi verébnek nincs. A mezei veréb feje teteje és halántéka vörösbarna. Háta barnás csíkokkal mintázott, a nemek különbsége egyforma színezetű tollrúhát hordanak.

Fotó: Motkó Béla

A mezei veréb agrárterületekhez kötődő, viszonylag gyakori madárfaj.

Először bokrakkal szabdalt szántókon, cserjésekkel tarkított réteken és legelőkön találkozhatunk vele, de lakott területek közelében, kertekben, parkokban is előfordul.

Különböző résekben, repedésekben, harakályodóban, út menti fák kikorhadt üregeiben, gólyafészek oldalában fészkel, de szívesen elfoglalja a mesterséges odúkat is. A fészék építésében a pár mindkét tagja részt vesz. Fűszálakból, papírdarabkákból, szalmaszálakból épít kócos fészket, melyet pehelytollakkal bélelnek puhára. 5-7 tojást raknak, a kotlásba néha a hím is besegít. A csupasz fiókák 2 hét alatt kelnek ki, és további 14-18 nap múlva már el is hagyják a fészket. A szülők fehérjedús sáskával, szöcskével, hernyókkal, bogarakkal etetik őket szorgalmasan. Évente akár 2-3 alkalommal is költ, így fészkelési időben a cinkéhez hasonlóan kifejezetten sok hasznot hajt. Összel és télen elsősorban gyommagvakkal táplálkozik. Hideg időszakokban a madáretetőnek is gyakori vendége.

Nem költöző madár, de ősszel és télen kisebb-nagyobb csapatokba verődve nagyobb távolságokra is elkóborolhat táplálékot keresve.

Fotó: Kármán Balázs

Fotó: Forrássy Csaba

A faj Közép- és Észak-Európában, illetve Ázsia nagy részén is megtalálható. Hazánkban jelenleg még gyakorinak mondható, de állománya az utóbbi években csökkent.

Ezért elsősorban az intenzív mezőgazdasági termelés és a fokozott vegyszerhasználat okolható, ami miatt a faj élettere és táplálékja jelentősen visszaesett. Mivel számuk az utóbbi 3-4 évtizedben Nyugat-Európában is töredékére csökkent, ezért a mezei veréb 2004 óta védett faj. Élőhelyének károsítása, az egyedek elpusztítása büntetendő. Védelme azért is fontos, mivel települések közvetlen közelében élve az embert erő káros környezeti hatások rá is hatással vannak. Ezért ha figyelemmel kísérjük viselkedésüket, következtethetünk a mi egészségünket fenyegető veszélyekre is.

Állományának csökkenését természetközeli gazdálkodással és mesterséges odúk kihelyezésével akadályozhatjuk meg. A télire gyomosan hagyott táblaszelek, tarlók a mezei veréb mellett sok más madárfaj túlélését segíthetik elő.

Fotó: H. Varga Gábor

Fotó: Prommer Máttyás

Fotó: Dr. Kalotás Zsolt

AZ ÉV MADARA 2008-ban:

KANALAS GÉM

(PLATALEA LEUCORODIA)

A rendszertanilag az ibiszfélék családjába tartozó madár nevét kanalszerűen kiszélesedő csőréről kapta. Teste hófehér, az ivarérett madarak melle narancssárga színű és hosszú, fehér díszszóllat viselnek tarkójukon.

Költöző madár, márciusban érkezik vissza afrikai telelőhelyéről. Elsősorban nádasokban, kisebb számban bokorfüzesekben is költ, laza telepeket alkotva más gémfajokkal együtt. Táplálkozni a sekély parti vizekben, vagy szikes tavakon szokott. Tápláléka leginkább alsóbbrendű állatokból, férgek, kisebb rákokból, vízirovarokból, puhatestűekből, valamint apró termetű halakból áll. Magyarországon még viszonylag jelentős stabil állománya él 1100-1300 párral. Legnagyobb telepei a Tiszántúlon találhatók, a hortobágyi halastavakon és a az

Alsó-Tisza völgyében, míg a Kiskunságban szikes tavak közelében alakultak ki más gémfajokkal vegyes telepei.

Kis számban költ a Dunántúlon, a Velencei-tónál és a Kis-Balatonon is. Elsősorban a költő- és táplálkozóhelyeinek megfigyeltetése jelenti számára a legnagyobb problémát. A madarak védelme érdekében kiemelten fontos a költőhelyek zavartalanításának biztosítása, illetve a fészkelőhelyek és táplálkozóterületek kialakítása előzetesen átgondolt, természetvédelmi mérlegelést követően. A megfelelő vizes élőhelyek elárastásán, és a halastavakon történő intézkedéseken túl (nádasok égetésének mellőzése, fészkelésre alkalmas nádas meghagyása, madarak számára sekély vízű, apró halakban gazdag töegység fenntartása) megtelepedését elősegíthetjük élőhelyek mesterséges kialakításával – nádarató gépek taposásával – mivel a párok szívesen építik fészkeiket a nádasok növényzettől felnyíló kis belső tavai mellé.

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület
1121 Budapest, Költő u. 21. | www.mme.hu

Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság
3750 Jászvölgy, Tengerszem oldal 1. | www.anp.hu

Fotók: Imre Tamás és Turóczi Tibor

Az év madarai 2009-ben

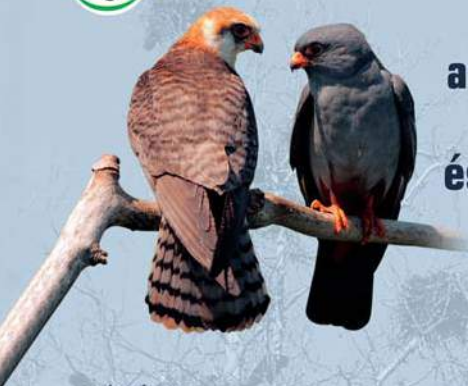

a kék vércse

(*Falco vespertinus*)

és a vetési varjú

(*Corvus frugilegus*)

A KÉK VÉRCSE

A fokozottan védett kék vércse hazánk egyik legkisebb, legszínesebb ragadozó madara. Saját fészket nem épít, elsősorban vetési varjak fészkeit foglalja el, ahol telepekben költ. A hazai 900–1000 pár túlnyomó többsége az Alföld nyílt vidékein költ. Kedveli a nagy kiterjedésű, legeltetett gyepeken álló, facsoportokat és fasorokat. Rovarokkal, rágcsálékkal, hüllőkkel és kétlábakkal táplálkozik. A repülő rovarokat fecske módjára a levegőben kapja és fogyasztja el. Vonuló madár, a telet az afrikai szavannákon tölti.

száma – az ellenük indított irtó hadjárat eredményeként – 90%-kal csökkent! Nagy fészkelelepek az ország egész területén eltűntek. A városokba beköltöző varjakat a kék vércsék nem tudták követni. Varjútelepek híján szarkák egymástól távoli, magányos fészkeiben költenek, így azonban nem képesek hatékonyan szaporodni, mert nem működik a csoportos táplálékkeresés és a ragadozók elleni közös védekezés sem.

A VETÉSI VARJÚ

A vetési varjú Magyarországon elterjedt, 2001 óta védett faj. Maga építette gallyfészkekből álló telepekben költ. Fás, ligetes mezőgazdasági- és gyepterületeken él. Egyre gyakrabban fészkel településeken is. Talajlakó férgekkel, rovarokkal, kisebb gerincesekkel táplálkozik, de gyümölcsöt vagy hulladékot is fogyaszt. 25 000 páros hazai állománya állandó, télire azonban a túlünk keletre eső sztyepp-területek varjai is tömegesen érkeznek hazánkba. A fagyok beálltával a mezőgazdasági területekről gyakran húzódnak be a településekre.

EGYÜTT KELL VÉDENÜNK ÖKET!

A kék vércsék védelme csak a vetési varjak telepeinek megőrzésével biztosítható. A múlt század végén a varjak

Európai Unió támogatásával 2006–2009 között hazánkban több ezer műfészek került telepserű kihelyezésre, ezek közel 20%-ában már költenek a vércsék. Végső cél, hogy a kék vércsék újra természetes módon, varjútelepeken költsenek. Ehhez először a vetési varjak állománycsökkenését kell megállítani, és el kell érni, hogy újra nagy telepek alakuljanak ki a vércsék élőhelyén. Ebben legfontosabb partnerek a gazdálkodók lehetnek, akik a természetkímélő módszerek alkalmazásával, a varjak kíméletével segíthetik a madarak visszatelepülését.

Az év madarai 2010-ben a fecskek

A fecsekfélék családja világszerte több, mint 140 faj tartozik.

Az extrémén hideg helyeken kívül bárhol találkozhatunk velük. Kisebb termetű rovarokra vadásznak, rövid, lapos csőrükkel röp-
tében kapják el a szúnyogokat, legyeket, lep-
kéket. Szárnyuk hosszú, keskeny és hegyes. Ez teszi lehetővé, hogy a levegőben hirtelen tudjanak irányt változtatni, ami az apró rovarok elfogásához szükséges. Lábuk rövid, gyenge, apró karmokban végződik. Életük nagy részét a levegőben töltik, lábukra jóformán csak a fészek szélén való kapaszkodáskor van szükség. Fészük jellegzetes, az adott fajra jellemző méretű és alakú. A mérsékelt övben élő fajaik a téli hideg és táplálékhiány elől a trópusi területekre vonulnak. Hazánkban 3 fajuk fészkel, amelyeket a következő bélyegeik alapján különíthetünk el.

A füsti fecske (*Hirundo rustica*)
csőre körül az öregnél vörhenyes, a fiataloknál világos barna folt látható. Szélső faroktollai

messzire kinyúlnak, innen ered népies „villásfarkú” elnevezése is.

A molnárfecske (*Delichon urbicum*)
feje felül fekete, alul fehér, hátoldalán a farkától felfelé vastag fehér sáv fut keresztben, amely röptében jól látható. Farka alig villás.

A partifecske (*Riparia riparia*)
háta és szárnya barna, hasi oldala barnásfehér. Nyakán barna örv húzódik. Farka alig villás.

Fészkeik szintén különböznek. A **füsti fecske** sárból készült fészket nyitott épületek, istállók, ólak belsejében építi sárból, a fészek tetejét nem zárja a tetőhöz.

A molnárfecske

sárfészket épületek eresze alá építi. A fészket hozzáépíti a tetőhöz, csak egy kis bejárónyílást

hagy szabadon.

A partifecske löszfalakba, szakadó partokba vájt közel méteres mélységű üregekben helyezi el tojásait. Elsősorban nagyobb folyók

mentén él, de előfordul homokbányákban is.

A fecskékre veszélyt jelenthet a vonulási időszakban beálló eső és hideg időjárás, mert ekkor nem röpülnek a táplálékul szolgáló rovarok. Tartós rossz idő esetén tömegével pusztulhatnak éhen. Ez természetes jelenség, kivédeni nem lehet. Ugyanakkor sajnálatos, hogy a madarak „piszkolásától” tartva az épületek tulajdonosai szalagokkal akadályozzák a fészekrakást vagy leverik a már tojásos vagy fiókás fészkeket. Pedig piszkolás ellen egyszerűen lehet védekezni, a házilag is könnyen előállítható és fészek alá rögzíthető karton-, fa- vagy műanyaglappal, az úgynevezett „fecsképenkával”!

Az év madara 2011-ben a széncinege (*Parus major*)

A széncinege a legnagyobb (verébméretű), leggyakoribb cinegefajunk. A magyar állomány nem vonuló, szigorú teleken egy részük kedvezőbb időjárású területekre kóborol. A tőlünk északabbra költő példányok egy része hazánkba vonul. A faj odúköltő, a harkályok vájta üregek mellett előszeretettel foglalja el a B- és D-típusú mesterséges odúkat is.

A tavasztól őszig tartó időszakban a széncinegék rovártáplálékot fogyasztanak, fiókáikat elsősorban a lombzatban élő, puha hernyókkal etetik, ami nem elhanyagolható lehetőségét kínálja a biológiai védekezésnek a gyümölcsösökben és kiskertekben.

A faj szerencsére nem veszélyeztetett, állománya nem csökken. Igen alkalmazkodóképes, így a nagyvárosok belső kerületeiben is megél. Mesterséges odúkkal is jól telepíthető. A téli etető leggyakoribb vendége, az etető összes eleségtípusát fogyasztja.

A széncinege eredményes védelme pozitív példája annak, hogy mindannyian tehetünk valamit ourunk egyik legnagyobb kihívása, az élőhelyrombolás, a fajok eltűnése ellen. A faj fennmaradásában, az állományok nagyságának megőrzésében rendkívül nagy szerepe volt és van a lakosságnak. A sok ezer kihelyezett mesterséges odú, a sok tízezer téli madáretető mind-mind hozzájárul ahhoz, hogy a széncinege ilyen sikeres tud lenni.

Mi mit tehetünk a széncinegékért:

- Helyezzünk ki fészekodúkat (B- és D-típus), és évenkénti takarítással (össze!!) tartsuk azokat karban!
- Etessük a madarakat az első fagyoktól a tél végéig (október végétől március közepéig) sötét napraforgóval, cinkegyóval, gallycsonkra szúrt almával! Ne adjunk azonban kenyert, kenyérmorzsát, mert ezek erjedésnek indulva gyomor- és bélgyulladást, akár a madarak pusztulását okozhatják!
- Egész évben itassunk!

• Létesítsünk porfürdőt!

- A fiatalok a teljes röpképesség elérése előtt elhagyják az odút, ezért a kertben talált tollas fiókákat ne „mentsük meg”, szüleik gondoskodnak róluk.

- Macskatartóként ügyeljünk arra – különösen a fiókareptetési időszakban és a téli etetőknél –, hogy ne essenek áldozatul madarak a macskák pusztításának!

FELADATLAP

A BÓDVA-VÖLGYI TANÖSVÉNYHEZ

Általános iskolák **alsó tagozatos** tanulói számára

A feladatlapot nem kell visszaküldeni, az a tanösvény anyagának és a madárgyűrzésről hallott információknak a feldolgozását segíti.

Tetszőleges számban sokszorozható.

1. feladat: Sorolj fel néhányat az elmúlt évek „Év madara(i)“ közül!

2. feladat: A felsoroltak közül válaszd ki, hogy melyik fajok élnek erdőben!

harkály
jégmadár
csuszka

fekete gólya
széncinege
holló

fehér gólya
füsti fecske
parlagi sas

3. feladat: Melyik folyó mellett sétáltál be a táborba? A helyes megoldást húzd alá!

Duna
Bódva
Jósua
Bodrog

4. feladat: Kösd össze az összetartozókat:

nagy fakopáncs
réti boglárka
gyertyán
cincér

rovar
fa
madár
virág

5. feladat: Sorolj fel erdőben és réten élő állatokat:

ERDŐ

.....
.....
.....
.....

RÉT

.....
.....
.....
.....

6. feladat: Milyen színekben pompázik a jégmadár?

.....
.....
.....

7. feladat: Miért gyűrűzik a madarakat?

.....
.....
.....
.....
.....

FELADATLAP

A BÓDVA-VÖLGYI TANÖSVÉNYHEZ

Általános iskolák **felső tagozatos** tanulói számára

A feladatlapot nem kell visszaküldeni, az a tanösvény anyagának és a madárgyűrzésről hallott információknak a feldolgozását segíti.

Tetszőleges számban sokszorosítható.

1. feladat: Sorolj fel néhányat az elmúlt évek „Év madara(i)“ közül!

2. feladat: Sorolj fel 3-3 erdőben, réten és vízközelben élő madárfajt:

ERDŐ

RÉT

VÍZPART

3. feladat: Mi történik a kaszálóréttel, ha sokáig nem kaszálják le?

Húzd alá a helyes választ (több válasz is helyes lehet)!

- a) fokozatosan kiszárad
- b) elszaporodnak rajta az özönnövények
- c) lassan becserjésedik, fűzesedik és néhány évtized alatt teljesen eltűnik
- d) változatlan marad

4. feladat: Hol ered és melyik folyóba torkollik a Bódva?

5. feladat: A felsoroltak közül húzd alá az agresszíven terjedő özönnövényeket!

kanadai aranyvessző
terebélyes harangvirág
kocsánytalan tölgy
tavaszi kankalin

régi imola
japánkeserűfű
süntők
sokvirágú napraforgó

6. feladat: A következő fafajok közül melyek jellemzőek a gyertyános tölgyesre és melyek az ártéri ligeterdőre?

enyves éger, kocsánytalan tölgy, gyertyán, fehér fűz, fehér nyár, nagylevelű hárs, korai juhar

GYERTYÁNOS TÖLGYES

LIGETERDŐ

7. feladat: Miért gyűrűzik a madarakat?

Aggteleki Nemzeti Park

Az 1985-ben kialakított Aggteleki Nemzeti Park hazánk nemzeti parkjai közül az első, melyet elsősorban az élettelen természeti értékek, a felszíni formák és a barlangok megóvása érdekében hoztak létre. A nemzeti park területe 20 224 hektár, amely rendkívül változatos élőhelyi adottságokkal rendelkezik. A nemzeti park területének jelentős részét erdők borítják. A terület természetföldrajzi adottságai miatt az itt található növény- és állatvilág legfontosabb vonása a peremhelyzet és az átmeneti jelleg. Az északi oldalakon, hűvös töbörperemeken kialakult középhegységi bükkösökben, a meredek völgyek szurdokerdeiben számos hegyvidéki, leginkább kárpáti flóra- és faunaelem található. A meredek kőbúvákos letörések sziklaerdő fragmentumait illír-kárpáti elemek gazdagítják. Az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság működési területe, mely Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi részén terül el, 4330 km² nagyságú.

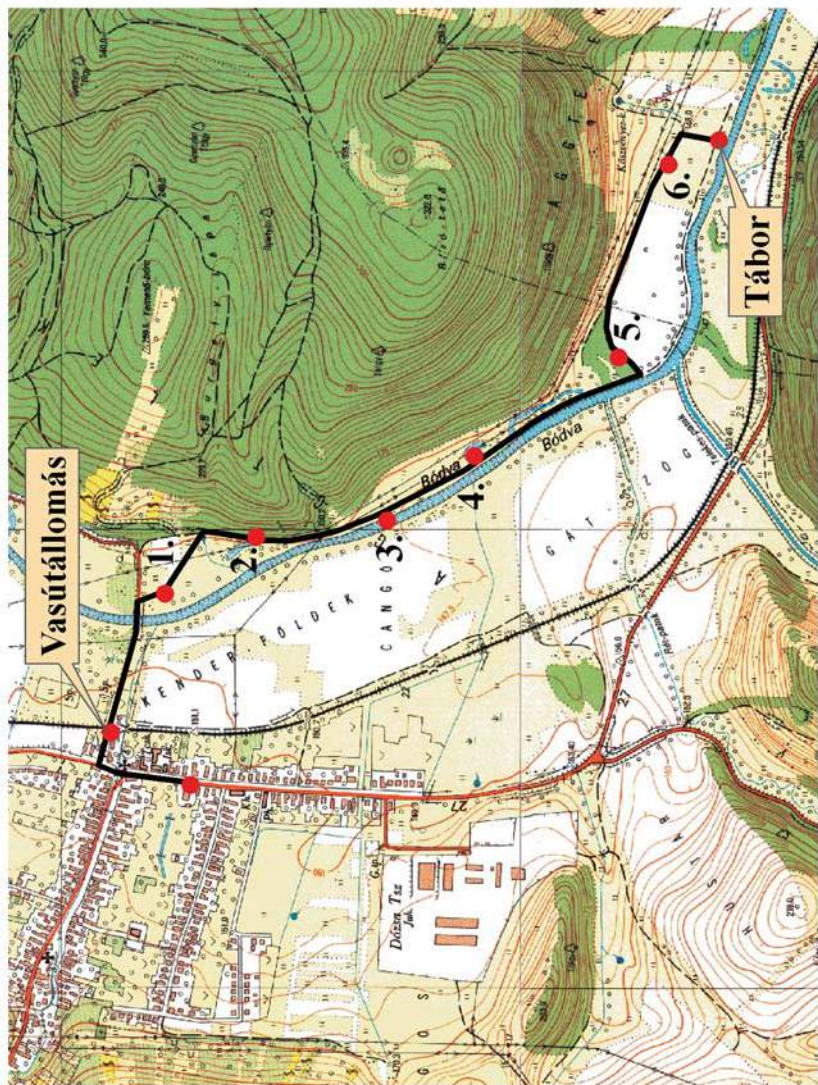
A nemzeti park területén közel 300 barlang található. A világhírű természeti értékeknek köszönhetően az Aggteleki- és a Szlovák-karszt barlangjai 1995-ben felkerültek a Világ Természeti és Kulturális Örökségének listájára. A terület egyik legféltettebb kincse a több bejáratú nyíló Baradla–Domica-barlangrendszer, amely közel 25 km hosszúságú. A legjelentősebb barlangok turisztikai látványosságok, amelyeket az Igazgatóság szervezésében egész évben meg lehet tekinteni. A barlangtúrákon kívül az Igazgatóság falusétát és különféle felszíni, botanikai, zoológiai és ökotúrákat is szervez vendégei számára.

A legfontosabb feladatok közé tartoznak a természetvédelmi gyakorlati és őrzési munkák. Az Igazgatóságon természetvédelmi őrszolgálat működik.

Az Igazgatóság jelenleg több mint 12 500 hektáron látja el a vagyonkezelői feladatokat, melynek kétharmad része erdő, míg a többi gyepek és régi gyümölcsösök.

Az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság számára is kiemelt jelentőségű feladat a működési területen előforduló botanikai és zoológiai értékek kutatása. A legjelentősebb megalapozó jellegű kutatási program a nemzeti park állapotfelmérése volt, melynek keretében az összes fontos élőlény-csoport vizsgálata közel két évtizeddel ezelőtt megtörtént. Az Igazgatóság kutatási feladatai között további kiemelkedő jelentőségű a Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer (NBmR) keretében végzett kutatási tevékenység. Fontos feladat az Európai Unió jogrendjéhez kapcsolódó Natura 2000 területek folyamatos kutatása, megőrzésük szakmai megalapozása, a védett és a védelemre tervezett területek állapotfelmérése, ill. a hatékony megőrzéshez szükséges kezelési tervek szakmai előkészítése. Több mint egy évtizede folyik a Nemzeti Park határain kívül végzett botanikai és zoológiai kutatássorozat, mely az egyes kistájak szisztematikus vizsgálatát tűzte ki célul. Ennek a keretében jórészt lezárult az Észak-Cserehát, a Hernád-völgy és a Putnoki-dombság jelentős részének feltárása.

Az Igazgatóság oktatási és ismeretterjesztési feladatai kiemelkedő jelentőségűek. E munka keretében természetismereti táborokat, előadássorozatokat, pedagógus-továbbképzéseket szerveznek.

Tábor